

Бочковий Олексій Васильович,
завідувач навчально-наукової
лабораторії з дослідження проблем
превентивної діяльності факультету
підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
майор поліції

ПРАВООХОРОННА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ОХОРОНА ПРАВ ЧИ ПРАВА ОХОРОНИ?

За загальною теорією права закон – це нормативно-правовий акт, який прийнятий законодавчим органом з дотриманням відповідної процедури та регулює найбільш важливі суспільні відносини.

Мало у кого виникають заперечення такого формулювання. Проте, заглиблюючись у аналіз як самих нормативно-правових актів та і їх правозастосування, виникає багато запитань. Й одне з основних, чи дійсно закони, регулюючи суспільні відносини забезпечують права суспільства? І, якщо звернутись до назви наших тез, правоохоронна система націлена на охорону прав громадян, які стали реально чи потенційно жертвою правопорушення чи на захист та доведення потрібності самої себе?

Без детального опису правотворчих процедур основна ідея така: виникає потреба у регулюванні тих чи інших відносин, які стосуються значного кола осіб, це питання доноситься до суб'єктів законодавчої ініціативи, які ініціюють підготовку проекту нормативно-правового акту, що подається на розгляд парламентарів, а останні, за ідеєю, є представниками частини суспільства, що делегувало свої повноваження, і як результат приймається норма, яка стає обов'язковою для виконання учасниками цих відносин. Схема достатньо проста та зрозуміла, та чи все так просто на практиці.

Проблема у тому, що дієвість та ефективність такої схеми забезпечується лише у випадку, коли кожен з елементів відповідає ідеальним параметрам: законодавча ініціатива продиктована дійсно потребами суспільства та направлена на його благо, парламентарі, приймаючи закони, виходять з високих цілей служіння народові, учасники відносин підтримують правила поведінки та неухильно їх дотримуються. Насправді ж все інакше, адже жоден з названих елементів в українській реальності не відповідає ідеальним параметрам. Прикладів чимало. Один з останніх, прийнятий 17.03.2020 Верховною

Радою України Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання поширення коронавірусної хвороби <COVID-19>», яким Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнено статтю 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законодавства, а також рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами». Реалізація прийнятих законодавчих ініціатив виявилась, м'яко кажучи, проблематичною. Так, аналіз судової практики показав, що судді, у переважній більшості не накладали стягнення на осіб, щодо яких працівниками поліції складені протоколи про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 44-3 КУпАП. За матеріалами, складеними працівниками поліції, лише у 3% випадків суд приймав рішення щодо накладення стягнення, інші ж факти залишились без відповідного реагування чи то через закриття судом адміністративних проваджень за відсутності події чи складу адміністративного правопорушення, чи то через порушення, які допустили працівники поліції під час документування, значна ж частина адміністративних матеріалів взагалі залишились без розгляду. Постає питання: чи досягнуто цілі прийнятих законодавчих змін, чому дві гілки влади, виконавча та судова, не спроможні узгодити свої дії для виконання правил, які прийняла третя гілка влади – законодавча? Про неготовність суспільства виконувати такі ініціативи й не йдеться.

Разом з тим, наведений приклад яскраво демонструє неефективність правоохоронної системи, яка націлена не стільки на захист суспільства, скільки на доведення ефективності самої себе через постійну гонитву за показниками.

Іншим прикладом викривлення призначення правоохоронної діяльності є реалізація надзвичайно важливої діяльності – оперативно-розшукової. Не зважаючи на те, що з 2012 року більшість негласних способів отримання інформації у юридичному вираженні перейшли з оперативно-розшукового в кримінальне процесуальне правове поле їх сутність не змінилася. На жаль, не сильно змінилась і процедура проведення тих чи інших заходів.

На даному етапі, як в законі «Про ОРД» так і відповідно у відомчих інструкціях, прийнятих після ухвалення нового КПК України, закріплений практично однаковий порядок для отримання дозволу на проведення усіх оперативно-розшукових заходів (НСРД), які тимчасово обмежують права громадян. Так, сьогодні для того, щоб провести ОРЗ (НСРД) потрібно звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді, заздалегідь погодивши його з прокурором. І лише суд дає дозвіл на проведення тих або інших дій. Виключенням є контроль за вчиненням злочину, рішення про проведення якого приймає прокурор [1, с. 150-153].

При цьому, для отримання дозволу на проведення оперативно-розшукових заходів (НСРД) подання погоджується з 8-ма посадовими особа-

ми. Документи проходять три канцелярії. Часто навіть забезпечити таємницю складно, не говорячи про оперативність чи результативність таких дій.

А законодавець, замість того, щоб оптимізувати та спрощувати роботу щодо протидії злочинності постійно вносить різні новації, які таку діяльність тільки ускладнюють. При цьому таке ускладнення не сприяє захисту прав та свобод громадян, а ось на ефективність самої діяльності впливає негативно. А корупційна складова сучасної України настільки значна, що поверхневий аналіз нормативно-правових актів, що регулюють кримінальний процес та оперативно-розшукову діяльність явно вказує на те, що вони приймалися з розрахунку на можливість уникнення покарання особами, які такі зміни приймають.

Так, багато норм Кримінального процесуального кодексу України як і норм оперативно-розшукового законодавства цілком суперечать не тільки принципам кримінального процесу, але й здоровому глузду. Про яку справедливість може йти мова, коли у особи, яка підозрюється у вчинення кримінального правопорушення, приміром у вбивстві чи заволодінні майном, прав в рази більше ніж у особи, яка потерпіла від таких дій. Так, надання свідку права не свідчити проти своїх близьких виправдано гуманними міркуваннями. Але про який гуманізм може йти мова, коли таке ж право перешкоджати встановленню істини надається підозрюваному і обвинуваченому? ... Визнання захисту прав і свобод підозрюваного і обвинуваченого пріоритетною метою кримінального процесу виключає захист суспільства і потерпілих від злочинності? [2, с. 59]

Ми згодні, що в цивілізованій правовій державі особистість, її інтереси, права та свободи мають бути найвищою цінністю. Проте, як би ми не звеличували особистість, вона була, є й залишиться часткою суспільства. А отже, інтереси особистості не можуть протиставлятися інтересам суспільства, що ми спостерігаємо сьогодні.

Крім того, вузьконаправлена оцінка громадянином своїх прав і свобод, при безперечному їх пріоритеті, але поза інтересами суспільства, неприпустима [3, с. 350-355].

У той же час, неузгодженість у діяльності правоохоронних органів негативним чином впливає й на забезпечення прав та свобод громадян. Відсутність єдиної стратегії у досягненні основної цілі спричиняє пригнічення відчуття відповідальності окремих працівників після виконання свого етапу провадження.

Наочно це ілюструє специфіка роботи оперативних та слідчих підрозділів у кримінальному провадженні. Виконуючи одну й ту ж роботу між оперативником та слідчим постійно йде протистояння через порочне юридичне розділення гласної діяльності слідчого, якого навіть називають процесуальним бюрократом, який паразитує на роботі оперативних підрозділів і тайної діяльності оперативника [4, с. 24-29].

Разом з тим, таке протистояння іноді спостерігається й між різними ві-

домствами та службами, кожен з яких, основною метою, нажаль, вважає не захист прав та свобод громадян, а доведення своєї важливості та незамінності. Й найгірше те, що часто такі спроби супроводжуються маніпулюванням статистикою, а інколи навіть фальсифікацією доказів, вчиняючи при цьому кримінальні правопорушення та наносячи значної шкоди суспільним відносинам.

З іншої сторони, для вирішення означених проблем не існує простих рішень, адже практика фальсифікацій та маніпулювання формувалась десяти років, а тому не може бути змінена прийняттям якогось нормативно-правового акту чи призначення того чи іншого чиновника. Але сам факт озвучення таких проблем та визнання їх є беззаперечним кроком до їх поступового подолання.

Список використаних джерел:

1. Бочковий О.В. Співвідношення можливості спричинення шкоди під час застосування оперативно-розшукових заходів (НС(Р)Д) з особливостями порядку отримання дозволу на їх проведення // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. Спеціальний випуск. 2013. № 6. С. 150-153.
2. Розовский Б.Г. Уголовный процесс: затянувшееся противостояние Средневековью // Библиотека криминалиста. Научный журнал. № 4 (5). 2012. С. 47-65.
3. Розовский Б.Г. Противопреступное право: попытка синергии мер правового регулирования // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань: Тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозіуму 23-24 вересня 2011 р. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. С. 350-355.
4. Александров А.С., Поздняков М.Л. Следственный комитет России и институциональная реформа предварительного расследования // Вестник Калининградского филиала Санкт-Петербургского университета МВД России. Выпуск №1(35), 2014 г.: Научно-теоретический журнал. Калининград: Калининградский филиал СПбУ МВД России, 2014. С. 24-29.